

Najlepší záujem dieťaťa

Kolektív autorov

Naším heslom je 3MK

Veríme, že vám táto príručka pomôže k tomu, aby boli Vaše malé deti (Minor Kids), ktoré žijú v národnostných menšinách (Minority Kids) ešte viac "MultiKulti" v multikultúrnom prostredí a bol pri ich výchove a v živote najlepší záujem dieťaťa uplatňovaný.

Ďakujeme za dôveru a tešíme sa na spätnú väzbu.

www.minoritykids.sk

MultiKultiKids: Najlepší záujem dieťaťa (e-book)

Redigovala:	Liliana Bolemant, Lívia Bott Domonkos, Agnes Horváthová
Korektúra:	Liliana Bolemant, Anita Nemčáková
Preklady:	Anita Veressová, Edina Mészárosová Lívia Bott Domonkos
Texty:	kolektív autorov Minority Kids
Grafika:	Mária Vasilová
Vydavateľ:	OZ FutuReg

ROMANO KHER
RÓMSKY DOM

Realizované s finančnou podporou
Úradu vlády Slovenskej republiky –
program Kultúra národnostných menšín 2017

ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

OBSAH

I. MAMA – DIEŤA – SPOLOČNOSŤ

1. *Livia Bott Domonkos (ekonómka, predsedníčka OZ FutuReg):*
Matky v spoločnosti **5**
2. *Liliana Bolemant (gender expertka, predsedníčka OZ Phoenix):*
Rodové rozdiely vo výchove – rodina, škôlka, škola **7**
3. *Agnes Horváthová (predsedníčka OZ Romano Kher):*
Emigranti vo svojej vlasti. Príčiny a (ne)riešenia nízkej vzdelanosti rómskych detí **10**
4. *Katalin Varjú (učiteľka na dôchodku):*
Príčiny neúspechu rómskych detí v škole. Dlhoročné osobné skúsenosti
pedagogičky **13**

II. MAMA- DIEŤA - INŠTITÚCIE

5. *Veress Anita (pôrodná asistentka a poradkyňa):*
Pôrodný plán. Čo to je? **16**
6. *Réka Hlaváček (pohybová terapeutka):*
Nepokojné dieťa **18**
7. *Marianna Gálffy Hodosy (lekárka, speváčka):*
Nový Kolumbus. Ako dieťa objavuje svet **19**
8. *Silvia Érseková (detská psychologička):*
Umenie vzťahu alebo o terapii hrou **21**
9. *Éva Kantner (rozprávková terapeutka):*
Terapia rozprávkou **23**

EDITORIÁL

Milí rodičia, pedagógovia, odborníci, tí a tie, ktorí a ktoré sa venujete deťom do rúk sa vám dostáva bulletin, metodická príručka *MultiKultiKids*, ktorú pripravila OZ FutuReg v rámci projektu www.minoritykids.sk.

Slovensko je multikultúrnou krajinou, ktorá je domovom tradičných i nových menšín. Aj napriek tejto prirodzenej rozmanitosti sa i dnes stretávame s nedôverou voči „inakosti“. Myslíme si, že aj preto je dôležité už od predškolského veku podporovať u detí schopnosti, pohybovať sa v sociálne a kultúrne rozmanitom prostredí, pripravovať ich na stretnutia s odlišnými ľuďmi a rozvíjať tolerantné postoje, ako aj skúmať ich možnosti v regióne, kde žijú.“

Multikultúrna rodina je v dnešnom svete bežnou súčasťou globalizovanej spoločnosti a prináša aj ekonomické, kultúrne a spoločenské výhody pre jednotlivé regióny. Pojem multikulturalizmu v kontexte Minority Kids vznikol pre deti, hovorí o deťoch v našom regióne a chceme, aby v tom pokračovali aj naše deti. Publikácia, ktorá sa Vám dostala do rúk, je výsledkom iniciatívy Občianskeho združenia FutuReg, v spolupráci s Romano Kher a Phoenix a tímu prizvaných odborníkov z prostredia mimovládnych organizácií, zástupcov kľúčových vzdelávacích inštitúcií, ale aj nezávislých odborníkov, ktoré sa témam rozvoja a výchovy menšinových detí dlhodobo venujú na Slovensku. Je príspevkom k aktuálnej diskusii o potrebe multikultúrneho dialógu, prístupu vo výchove a vzdelávaní najmä medzi príslušníkmi historických národnostných menšín žijúcich na Slovensku (rómska a maďarská).

Jej vzniku predchádzali početné stretnutia, odborné vzdelávacie semináre, nezávislé konzultácie a rokovania, ktoré prebiehali počas celého roka 2017 vďaka projektu Minority Kids Offline. Najdôležitejšie témy sa koncipovali aj na konferencii *Deti v menšinách - Minority Kids 2 - 3. júna 2017*, kde viac ako 20 odborníkov rómskej a maďarskej národnosti, ale aj expertov a expertiek majoritnej spoločnosti, ktoré sa venujú deťom si vymenilo skúsenosti a definovalo stav a rolu menšinových detí v našej spoločnosti.

Projekt Minority Kids sa zrodil ako projekt multikultúrnej spolupráce troch združení, pričom sa venuje deťom, žijúcich z menšinách. V tejto príručke sa dozviete viac o rovnoprávnosti detí, čo je základom pre zachovanie najlepšieho záujmu, o výchove rómskych detí a ich postavení v spoločnosti. Druhá časť sa zaoberá konkrétnymi cestami dieťaťa a a matky od dôstojného pôrodu až k alternatívnym škôlkam, terapiám hrou či rozprávku.

Prajeme príjemné čítanie

Lívia Bott Domonkos

I. MAMA – DIEŤA – SPOLOČNOSŤ

1. Matky v spoločnosti - najlepší záujem dieťaťa v spoločnosti

Livia Bott Domonkos, ekonóm, výskumnik, štatutár OZFutuReg

Ako sme sa dostali od rovnoprávnosti žien k rovnoprávnosti detí? Tieto dve pojmy jeden s druhým súvisia a možno na začiatok je potrebné pridať aj genézu projektu a podnety k tvorbe Minority Kid. V momente, keď sa žena stáva matkou, môže sa ocitnúť v situácii akejsi dvojitej diskriminácie. Je ženou, je matkou. Patrí k národnostnej menšine. Obaja patria k národnostnej menšine aj so svojím dieťaťom, ktorému chce len to najlepšie. Hľadá niečo vo svojom regióne, vo svojej kultúre, ktorá je podávaná jazykom a spôsobom, im zrozumiteľným. V rámci projektu sme sa začali zameriavať na matky v regióne južného Slovenska žijúcich v maďarskej a rómskej menšine v zmysle aktívneho prístupu, blogovania a vytvárania komunity. Najlepší záujem dieťaťa je v našich končinách ešte stále málo skloňovaným pojmom. Na vysvetlenie preto dávame definíciu: je to „najvhodnejšie prostredie pre všestranný a harmonický vývin dieťaťa prostredie rodiny tvorené otcom a matkou dieťaťa. Príslušné orgány a inštitúcie, ktoré sa môžu svojimi rozhodnutiami dotýkať dieťaťa a jeho práv, sú povinné rešpektovať základné právo dieťaťa, samozrejme vzhľadom na okolnosti konkrétnej situácie, a to vyrastať od narodenia v prirodzenom rodinnom prostredí. Tým sa zdôrazňuje význam rodičov dieťaťa pre jeho všestranný a harmonický vývin.“

Ženy, ktoré sa vzdajú práce a zostanú celé roky alebo navždy matkami v domácnosti, nemusia mať na rodinu a deti vždy lepší vplyv ako matky, ktoré pracujú. Viaceré štúdie dnes už poukazujú na to, že pracujúca matka má pozitívny vplyv na vývin dieťaťa a jeho budúcnosť. Okrem skvelého vzoru majú jej deti v dlhodobom horizonte menej problémov so správaním, či lepšie výsledky v škole. Úloha ženy v rodine je už oddávna vnímaná hlavne ako úloha matky. V posledných desaťročiach sa však trendy menia .

Zatiaľ čo v roku 1940 pracovalo len 8,6 percent matiek s deťmi vo veku do 18 rokov, v roku 1996 to bolo až 70 percent. Percento pracujúcich matiek sa zvyšovalo s pribúdajúcim vekom detí. Pracujúce matky sú často kritizované za to, že netravia s deťmi toľko času, ako by mali. Avšak mnohé výskumy v súčasnosti dokazujú, že

deťom to neubližuje. Práve naopak, existuje mnoho pozitívnych dopadov na život dieťaťa.

Jednou z najznámejších štúdií venujúcej sa tejto téme je Harvardská štúdia. V tejto štúdii sa prejavili veľmi pozitívne výsledky. Zistilo sa, že dcéry pracujúcich matiek sú v dlhodobom časovom horizonte úspešnejšie v pracovnom živote. Častejšie sa nachádzajú na lepšie platených a dôležitejších pozíciách ako dcéry matiek, ktoré nepracovali. Synovia sú zase empatickejší, omnoho viac sa zaujímajú o ostatných a častejšie si vezmú ženu, ktorá tiež pracuje. Neprekáža im, že partnerka pracuje a sú ochotní deliť si povinnosti pri výchove detí ale aj domáce práce. Mnohé ďalšie výskumy dokázali, že dcéry majú lepšie akademické výsledky, menej tradičný výber kariéry a celkovo úspešnejšiu kariéru. Benefitov pracujúcej matky na fungovanie rodiny je podľa vedcov viac.

Podľa McGinnovho výskumu ženy, ktorých aj matka pracovala zarábali viac. Profesorka Univerzity Harvard Carmen Nobel tvrdí, že „aktívna, pracujúca matka nepomáha len ekonomicky svojej rodine, ale pomáha hlavne sebe profesionálne a emocionálne. Ak zdieľame hodnoty deťom, že aj rodina aj práca sú dôležité rovnomerne, vedie ich to k pracovitosti, k zásaditosti, k rovnoprávnosti a k úcte.“ Deti majú rovnocennejší pohľad na rodovú rovnosť. Ich pohľad na tradičné úlohy na základe pohlaví je rovnocennejší, čiže omnoho menej tradičný. Dcéry si myslia, že aj ženy môžu robiť úlohy, ktoré sa tradične považujú za mužské, a synovia zase, že muž by mal tiež prispievať do domácnosti výkonom domácich prác.

Hoci pri fungovaní portálu a projektu Minority Kids sme podľa vlastných praktických skúseností zistili, že záujem o rovnoprávnosť v pracovnom meradle a účasť na kreatívnych prácach počas materskej dovolenky je o niečo slabší. Sebaocenenie matiek, sebadôvera, sila, viera v seba a odhodlanie sú niekedy problematické. Podľa výskumov ženy a matky ešte stále zostávajú v pozadí popri rodinných, rodičovských a domácich povinnostiach. Riešiť odborne túto tému v našom regióne stále nie je prioritou. Dôvody môžu byť viaceré pre náš región a skúmané menšiny, je prítomný hlavne spoločenský jav „žena patrí do domácnosti“, alebo regionálne vnímanie „takto sa patrí, aby sa nepovedalo“.

Vývoj situácie v podnikaní žien, v aktivite matiek a ich uplatnenia sa na trhu práce sa stále ukazuje v užšom južnom regióne Slovenska ako pozitívna a výhody práce v partnerstve, v rodinnom podnikaní sú tiež na zväznenie popri najlepšom záujme dieťaťa. Tieto ciele a vízie žien môžu byť neskôr podporené využitím nielen európskych podporných systémov ale aj nových investícií, stimulov do podnikateľskej sféry. Viac matiek sa zhodlo na tom, že výchova detí pri aktívnom životnom spôsobe je jedinečnou možnosťou ako ich ďalej motivovať. Štúdie

preukázali, že je naozaj obdivuhodné ako práve multikultúrna a moderná výchova môže prispieť k aktívnosti dieťaťa v školských zariadeniach, čo neskôr ovplyvní ich pracovné tempo a pracovné nasadenie. Potvrďuje to aj výrok od neznámeho autora „Girls with dreams are women with vision“, v preklade “Malé dievčatá, dcéry so snami sa stanú ženami s víziami.” Tak ich nechajme snívať a dovoľme, aby aj naša spoločnosť takto vďaka ženám a úspešnej výchove napredovala.

Použitá literatúra:

1. Hoffman, L.W. PhD, 2016. University of Michigan, link: <http://parenthood.library.wisc.edu/Hoffman/Hoffman.html>
2. McGinn.: L. 2015. University of Harvard Working Mom. <http://www.hbs.edu/news/articles/Pages/mcginn-working-mom.aspx>
3. Carmen Nobel, 2015. <http://www.hbs.edu/news/articles/Pages/mcginn-working-mom.aspx>
4. Anne Hardig. 2015. Girls Physical activity level mom example. <https://www.livescience.com/51521-girls-physical-activity-level-mom-example.html>
5. Zbierka zákonov, v roku 2005 bol koncom júna schválený zákon č. 175/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine, ktorého hlavným cieľom bolo zlepšenie podmienok ochrany detí a zvýšenie významu stabilného prostredia rodiny tvorenej otcom a matkou.

2. Rodové rozdiely vo výchove – rodina, škôlka, škola

Liliana Bolemant, gender expertka

Nerodíme sa ako ženy, stávame sa nimi! – píše Simone de Beauvoir, feministická sociologička, vo svojej knihe Druhé pohlavie. Toto dielo podnietilo vznik feministických filozofických výskumov, zavedenie výrazov rod (spoločenské postavenie) a pohlavie (biologický rod). Základnou myšlienkou jej diela je, že rodová identita nie je biologicky podmienená, determinovaná, ale sa vytvára spoločenskými vzťahmi v procese socializácie.

Čo je vlastne socializácia?

Každá spoločnosť má svoj systém hodnôt, noriem, očakávaní o tom, akí majú byť jej členovia. Socializácia je proces integrácie do spoločnosti, počas ktorého sa jednotlivec naučí spoznať sám seba a svoje prostredie, osvoji si želané spôsoby

správania a spolužitia. Pod socializačným procesom teda rozumieme všetko, čo sa učíme od svojho narodenia a čo nám nie je geneticky dané, ale vyvíja sa v interakcii s ľuďmi a prostredím. A samozrejme patria sem spôsoby správania, ktoré od nás očakáva spoločnosť ako od žien alebo mužov. Rodová socializácia je veľmi účinným politickým prostriedkom zachovávanía nerovnomernosti, nerovného postavenia žien a mužov v spoločnosti. Od raného detstva sa učíme, ktoré zo spôsobov správania, vzorov, zvykov, myšlienok, zvykov, rolí sú vhodné a nevhodné. „Zdedíme“ aspekty, hodnotenie našich činov a skúseností, vzory o obraze žien a mužov. O tom, že sú tieto zaužívané vzory správne, presvedčujú nás tým, že sú to tradície, dlhoročné skúsenosti atď („aj tvoja stará mama a mama žila takto“).

Socializácia prebieha dvojakým spôsobom. Jeden je cieľavedomý, „otvorený“, snažiaci sa vytvoriť u dieťaťa presne určené spôsoby správania, ktoré očakáva rodina, škola, cirkev, a nedodržiavanie ktorých sa trestá. Druhý je skryté odovzdávanie vzorov a znakov, keď schvaľovaným alebo odmietaním určitých spôsobov správania a príkladov, napríklad rozdelenie prác na „typicky ženské a mužské“ v rodine, pochvaly v škole v prípade dievčat za usilovnosť a poslušnosť, v prípade chlapcov za dobré výsledky.

Vytváranie rodovej identity

Do obrazu, ktorý si vytvoríme o sebe v procese socializácie, patrí aj naša identita. Rodová identita je rod, s ktorým sa jednotlivec stotožňuje (nepresným označením: čím sa cíti byť). Na našu rodovú identitu však pôsobí aj spoločenské prostredie, v ktorom žijeme.

Prvým miestom socializácie je rodina, v ktorej sa novorodencovi dostáva už od prvej chvíle svojho života rodovo diferencovaná starostlivosť (podľa výsledkov európskych aj amerických výskumov). Dotyková a pohybová stimulácia vykazuje značné výsledky. Matky robia rozdiel už pri dojení novorodencov: synom venujú viac času a pozornosti, sú s nimi trpezlivejšie, berú ohľad na tempo detského organizmu, dojenie trvá dlhšie, než u dcér. Približne v piatom mesiaci môžeme pozorovať ďalšiu odlišnosť: od dievčat vyžadujú väčšiu disciplínu a čistotnosť ako od chlapcov, čo tak aj zostáva, alebo narastá aj v ďalších obdobiach. Chlapcom skôr odpustia, ak sa pri hre alebo jedle zašpinia, ako dievčatám.

Veľmi dôležitým momentom v procese socializácie je výber hračiek „pre dievčatá“ a „pre chlapcov“. Spoločnosť a rodičia očakávajú, aby sa dievčatá hrali s bábikami, kuchynským náradím, a chlapci autičkami, loďou, raketou, kockami. Ak si dieťa automaticky nevyberie želanú hračku, dospelý ho upozorní, aby si vybral správne. Počas hry sa vytvára dôležitá časť rodovej identity dieťaťa, príprava na rodové roly. Na základe ďalšieho výskumu vieme, že dievčatá sa počas hry menej

vzdialujú od svojej mamy, než chlapci.

Je dôležité poznamenať, že od svojho útleho detstva obidve pohlavia dostávajú celý rad zákazov a príkazov zo strany rodičov a iných dospelých k svojmu správaniu. A tieto rozdiely v správaní sa vytvárajú na základe rodových stereotypov spoločnosti. Dôkazom toho sú napríklad nasledujúce výroky: „Chlapi neplačú!“, „Nebud' baba!“ „Dievčatá sa nešplhajú po stromoch!“, „Si divoký ako chlapec!“ Športové hry, rôzne druhy pohybových aktivít, ktorými v rámci školskej výchovy rozdeľujú chlapcov a dievčatá, tiež prispievajú k ich rozdielnemu duševnému a psychickému vývinu.

V rámci školskej socializácie sa tieto stereotypy odovzdávajú pomocou skrytého kurikula. Je to súbor zážitkov a skúseností, ktoré dieťa získava počas navštevovania školy pomocou spontánneho učenia sa. Školský systém, protiklady hodnôt, ktoré sprostredkúva škola a spoločnosť značne napomáhajú fungovaniu tohto fenoména. Učebnice síce deklarujú rovnosť mužov a žien, ale napriek tomu predstavujú ženy a mužov vo väčšine prípadov v stereotypických rolách. Muž je tvorca, riadi svet, agresívny, asertívny, rozhodný, žena je pasívna, poslušná, starostlivá, intuitívna, spája rodinu.

Deti v škole do svojich 10-12 rokov sa cítia byť rovnako slobodné, a sú aj rovnako hodnotení. Za svoju najdôležitejšiu úlohu považujú zvládnutie učiva a zaoberajú sa tým, čo ich najviac zaujíma. V tomto veku však nastane zmena v správaní dievčat, pretože sa začínajú fyzické zmeny – stávajú sa ženami - , a zrazu ich celé okolie začína hodnotiť podľa výzoru. Sebahodnotenie chlapcov sa naďalej sústreďuje na výsledky v učení sa, prípadne v športe, ale dievčatá sú zmätené: popri hodnotení ich školských výsledkov sa čoraz viac dostáva do pozornosti spolužiakov a učiteľov kladné alebo záporné hodnotenie ich ženskosti.

Úspechy dievčat sú rodičia a učitelia náchylní hodnotiť ako výsledok usilovnosti, nie nadania alebo shopnosti. Na hodinách sa učitelia viac venujú chlapcom ako dievčatám, pričom chlapcov chvália za svoje výsledky, a dievčatá za dobré správanie a usilovnosť. V spoločnosti stále existuje stereotypné vnímanie tzv. ženských a mužských povolání, ktoré učitelia a rodičia prízvukujú dievčatám a chlapcom, a usmerňujú ich k výberu „vhodného“ povolania. Preto plány dievčat o budúcom povolaní sa na druhom stupni základnej školy menia, upustia od veľkých plánov, a aj na strednej alebo vysokej škole sú ochotné sa vzdať svojich kariérových snov a plánov „v prospech rodiny“, lebo spoločnosť od nich očakáva, že splnia svoju „prirodzenú“ úlohu a budú sa starať o rodinu.

Chlapci sa tiež poddávajú stereotypom, od nich sa očakáva výkon a úspech

za každú cenu, musia čeliť výzvam, ktoré sú neprirodzené, ako v prípade dievčat.

Stereotypné očakávania teda neprosievajú ani dievčatám, ani chapcom. Práve preto je dôležité, aby sme sa týmito otázkami venovali a uvedomili si ich dôležitosť pri výchove svojich detí. Tieto procesy vytvárajú rodovú nerovnováhu, pretože reprodujú hierarchiu podriadenosti a nadriadenosti a bránia obidvom pohlaviu v rozvíjaní ich schopností, možností a v slobodnej realizácii vlastných snov, plánov, a vytvorenia si plnohodnotného a pokojného života.

3. *Emigranti vo svojej vlasti - Príčiny a (ne)riešenia nízkej vzdelanosti rómskych detí*

Mgr. Agnes Horváthová, občianske združenie Romano kher – Rómsky dom

Predstavte si, že žijete v rómskej osade, niekoľko kilometrov od obce, v ktorej je obecný úrad, základná škola, obchod a ďalšie ustanovizny, ktoré patria ku každodennému životu. Predstavte si, že žijete spolu s ďalšími siedmimi členmi rodiny v chatrči, kde nemáte súkromie, pohodu ani pocit bezpečia domova. Predstavte si, že máte rodičov, ktorí sú dlhodobo nezamestnaní, nemajú ani šancu, že ich niekto zamestná a ani nevedia, že vzdelanie má hodnotu, lebo sa o tom nikdy nepresvedčili na vlastnej koži. Predstavte si, že do nástupu do školy hovoria s vami len po rómsky a vyučovací jazyk počujete až od pani učiteľky. Predstavte si, že nemáte svoj detský kútik, ani miesto, na ktoré si môžete uložiť svoje učebnice.

Približne taká je štartovacia čiara detí z rómskych komunít žijúcich v segregovaných osadách. Napriek tomu, že za dvadsaťpäť rokov sme spoznali, čo by týmto deťom pomohlo, aj cez zahraničných odborníkov, realizujeme všetky projekty ako pilotné a len málokteré prospešné veci uplatňujeme v systéme. Namiesto zlepšenia sa z hľadiska segregácie situácia za uplynulé roky zhoršila.

Nízke vzdelanie a chudoba

V roku 2002 Svetová banka v spolupráci s Nadáciou S.P.A.C.E. a INEKO vydali správu tímu slovenských výskumných pracovníkov a zamestnancov Svetovej banky Chudoba Rómov a sociálna starostlivosť o nich v Slovenskej republike. Na základe výskumu autori dospeli k záveru, že z viacerých dôvodov sa slovenskí Rómovia stali najväčšími obeťami procesu transformácie od plánovanej ekonomiky k trhovej. Vo všeobecnosti sú Rómovia chudobnejší než ktorákoľvek iná skupina populácie a sú

na tom horšie než iní, z pohľadu prakticky ktoréhokoľvek základného sociálneho ukazovateľa, vrátane vzdelania, zdravotného stavu, podmienok bývania a prístupu k príležitostiam na trhu práce a v rámci občianskej spoločnosti.

Už pred pätnástimi rokmi vedeli odborníci, že negatívne vnímanie Rómov nadobúda väčšie rozmery a že negatívne stereotypy sú zintenzívnené geografickou separáciou a spoločenským vyčlenením Rómov a stále viac obmedzeným kontaktom medzi Rómami a Nerómami, ktoré sú najviac obmedzené v segregovaných osadách. V komunitách je úroveň kontaktov a interakcie medzi Rómami a Nerómami vyššia a ich vzájomné vzťahy sú bezproblémovjšie.

Namiesto zlepšenia situácie došlo k ešte hlbšej izolácii najmä tým, že nerómski rodičia v mnohých regiónoch začali prihlasovať svoje deti do škôl, ktoré nenavštevujú žiaci z rómskych komunít. Kým generácia dnešných rodičov navštevovala plne integrované školy, v súčasnosti extrémne narastá počet škôl, do ktorých chodia výlučne rómske deti. Rovnaká situácia je aj v školách s vyučovacím jazykom maďarským. Tým, že tieto deti neovládajú dostatočne maďarský jazyk, ktorý je pre nich vyučovací a neovládajú vôbec slovenský jazyk, ktorý je štátny, dochádza k niekoľkonásobnej marginalizácii týchto detí. O nepriaznivom vývoji v segregácii svedčia čísla, podľa ktorých súčasne s oddeľovaním detí, narastá počet detí v rómskych komunitách v porovnaní s počtom detí v nerómskych rodinách. Podľa prieskumov Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity v roku 2017 tvorili napríklad v okrese Rimavská Sobota rómske deti vyše 52% z detí v prvých ročníkoch základných škôl. (Zdroj ÚSVRK).

Úspešné projekty sa nestali súčasťou systému

Od politicko-spoločenských zmien v roku 1989 bolo realizovaných nespočetné množstvo projektov, ktorých cieľom bolo zlepšiť vzdelanostnú úroveň žiakov z rómskych komunít.

Niekoľko národných projektov sa realizovalo už z predstupových fondov z programu Phare a potom z Európskych štrukturálnych fondov. Cieľom jedného z projektov bolo posilniť komplexný predškolský vzdelávací systém pre rómske deti v priamej spolupráci s vyškolenými rómskymi asistentmi, aj za podpory matiek detí. Dôležitou súčasťou bolo rozvíjanie modelu prípravných tried, intenzívnej celodennej starostlivosti a alternatívneho vzdelávacieho systému, posilňujúceho základné vzdelanie rómskych detí zo sociálne a jazykovo znevýhodneného prostredia. Pilotnou aktivitou bolo overovanie stredného odborného vzdelávania pre rómsku mládež, ktorá neukončila povinnú školskú dochádzku. Projekt sa zameriaval aj na podporu prípravy učiteľov v školách s vysokým počtom rómskych študentov a na

prípravu asistentov učiteľov.

Ďalší program sa zameriaval na zlepšenie vzdelanostnej úrovne rómskej národnostnej menšiny a podporu tolerancie a integrácie Rómov do spoločnosti. Hlavným cieľom iného projektu bolo vytvorenie a následné zavedenie integrovaného modelu vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia pochádzajúcich prevažne z rómskych rodín žijúcich v osadách a vytváranie predpokladov na zlepšenie životných podmienok sociálne znevýhodnených občanov.

Spoločným menovateľom týchto a mnohých ďalších projektov bolo, že sa ukončili vyčerpaním finančných prostriedkov. Štát neinvestoval vlastné finančné prostriedky na ich pokračovanie.

V priebehu realizácie týchto projektov vznikli učebné pomôcky dokazujúce, že sú prospešné pre deti, avšak zbytočne by ste hľadali niektorú z nich v knihkupectvách alebo vo vydavateľstvách. Štátny pedagogický ústav síce vytvoril niektoré učebnice, ale nie je možné využívať ich systematicky, postupne, pretože nenadväzujú na seba. Učitelia, ktorým nie je ľahostajná negatívna situácia sú odkázaní na vlastnú iniciatívu. Pedagógovia, ktorí sa chcú vzdelávať a zvýšiť svoju profesionalitu pri vzdelávaní rómskych detí, nenachádzajú v systéme vzdelávania spôsob ako získať lepšiu kvalifikáciu.

O potrebe predškolského vzdelávania pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia sa vedú diskusie, organizujú konferencie, polemizuje sa, či je nevyhnutné uzákončiť bezplatnú alebo povinnú predškolskú dochádzku, ale dodnes nemáme ani bezplatné, ani povinné predškolské vzdelávanie.

Východiská pre zlepšenie situácie

V programovom vyhlásení vlády na roky 2016- 2020 sa uvádza, že vláda vytvorí postupne podmienky na to, aby sa Slovenská republika priblížila čo najviac k 100 % zaškolenosti detí v materských školách od štyroch rokov veku. Podľa tohto dokumentu sa majú vytvárať podmienky pre rozširovanie kapacít materských škôl rôznych foriem s ohľadom na možnosti zriaďovateľov aj na odstránenie finančných bariér pre deti z rodín s nízkym príjmom.

Aj Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 má na zreteli zlepšenie prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu v ranom detstve, ale aj základného, stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania s osobitným dôrazom na odstránenie segregácie v školách.

Stratégia sa zameriava aj na zlepšenie starostlivosti o pedagogických a odborných zamestnancov a zvýšenie podielu pedagogických a odborných zamestnancov

škôl ovládajúcich rómsky jazyk. Vláda SR podľa schválených dokumentov má vôľu predchádzať predčasnému ukončeniu školskej dochádzky a zabezpečiť úspešný prechod zo školy do zamestnania.

Konkrétne kroky sa však realizujú veľmi zdĺhavo, nepružne, nedynamicky. Na druhej strane detí v tomto prostredí pribúda, segregácia narastá a šanca týchto detí, že budú rovnocennými partnermi svojich nerómskych rovesníkov na trhu práce a v kvalite života sa znižuje a priepastný rozdiel narastá. Sú ako emigranti vo svojej vlasti. Ich domov je však tu, na Slovensku a z týchto detí vyrastú dospelí ľudia, ktorí budú mať vlastné deti a reprodukovať ďalšiu chudobu a nevzdelanosť.

Použitá literatúra:

Svetová banka - Nadácia S.P.A.C.E. - INEKO – Inštitút pre otvorenú spoločnosť, Chudoba Rómov a sociálna starostlivosť o nich v Slovenskej republike, 2002

<https://www.minedu.sk/dokumenty-pre-oblast-vychovy-a-vzdelavania-deti-a-ziakov-zo-socialne-znevychodneného-prostredia/>

<http://www.vlada.gov.sk/plynule-pokracovat-v-podpore-hospodarskeho-socialneho-a-environmentalneho-rozvoja-krajiny/>

4. Príčiny školských neúspechov rómskych detí. Osobné skúsenosti pedagogičky

Katalin Varjú, pedagogička

35 rokov som pracovala s deťmi z rómskych osád, nie v špeciálnej škole. Mojm cieľom bolo zakaždým ponúknuť niečo nové, zodpovedajúce danej atmosfére (čo si deti priniesli z domu), alternatívne, ale preukázateľné. Už dlhé roky zdôrazňujem nasledujúce fakty: Nie je treba oddeliť ani deti, ani ich rodičov od ostatných, len ostatných dobehnúť s inými prostriedkami, či je to škola s vyučujúcim jazykom maďarským, alebo slovenským. Ďalej je potrebné poznať ich rodinné zázemie a príčiny inakosti. Teda úlohou učiteľa a učiteľky je byť pripravený/-á, flexibilný/-á na neustále zmeny, brať ohľad na miestne špecifiká, a v neposlednom rade poznať aj jazyk, ktorým sa deti doma rozprávajú. Treba mať na pamäti, že nerómske rodiny sú menšie, kým v tých rómskych sa priemerne narodí až 5 detí, najmä ľuďom z vidieka, alebo ľuďom vyznávajúcim autentické tradície. Obidvom stranám prajem zanietených učiteľov, aby riešenia prispôbili potrebám detí, aby mali čo najviac

spoločných zážitkov a veľa úspechov.

Jedna z príčin negramotnosti: porovnajme rómsku a maďarskú abecedu. Hneď sa dozvieme, prečo je toľko negramotných Rómov a z čoho vyplýva časté zopakovanie tried na prvom stupni.

Písmená rómskej abecedy sú: a, b, c, cs, csh, d, dz, dzs, e, f, g, gy, h, ch, i, j, k, kh, l, ly, m, n, ny, o, p, ph, r, s, sz, t, ty, th, u, v, z, zs. To je 36 písmen.

Oproti tomu maďarskú abecedu tvorí 41 písmen: a, á, b, c, cs, d, e, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ő, ö, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ú, v, w, x, y, z, zs.

Z dôvodu artikulácie som sa najprv oprela o naučenie písania a čítania tých písmen, ktoré sú rovnaké v učive a aj v ich jazyku. To je 22 rovnakých písmen: a, b, c, d, e, f, g, i, h, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z.

Napríklad pri učení písmena zs (ž) je v knihách zväčša žirafa, ale tieto deti žirafu nepoznajú, lebo nechodia do ZOO a ani knižky nemajú. Preto som vytvorila iné učebné pomôcky. S tým, že žabu pozná každý, namiesto žirafy máme žabu, lebo dané spoločenstvo, kde som v tom čase učila, ho nazvalo "zsambanát". (pozn. prekl. Po maďarsky žaba znamená „béka“. Autorka sa v pôvodnom texte snažila poukázať na použitie úplne iného maďarského pojmu, s iným začiatočným písmenom, nakoľko v materinskom jazyku Rómov žabu označujú žambát. Zhoda ž v slovenskom slove žaba je náhodná.)

Je podstatné aj to, aby aj figuríny mali pre Rómov prirodzené farby. Oni majú štyri základné farby: červená symbolizuje lásku a šťastie, modrá je voda, vzduch a sloboda, zelená sa vzťahuje na prírodu a jedlo, a žltá ja farba slnka, zlata, a ochranného amuletu, čo však vie málo ľudí. Tieto štyri farby som používala pri zdobení triedy, na dekorácie, záclony a na nástenke. Takto sa mi podarilo vytvoriť takú atmosféru, ktorá Rómov lákala už aj pri vchádzaní do triedy. Pre Nerómov to bolo nezvyčajné, ale príjemné.

Deťom, ktoré sa doma rozprávali rôznymi verziami rómskeho jazyka, ktorý sa menil od komunity ku komunite, som dovolila rozprávať v ich jazyku. Moje rozhodnutie vyvolalo na riaditeľstve školy a medzi kolegami prekvapenie, ale vtedy som sa ešte nechcela snažiť preukázať zlepšenie školskej dochádzky. Už aj rodičia čoraz viac navštevovali školu, ba prichádzali za mnou aj s prosbou, aby som im umožnila účasť na hodinách. Niekedy na hodinách bolo viac dospelých ako detí. Sedenia sa spravidla skončili tancom a spevom a neraz sa dospelí snažili naučené písmená písať do piesku, alebo na chodník.

Tým, že som sa naučila prijať inakosť a Rómov vnímať inak ako ostatní, som

si vybojovala ich uznanie. Zastali sa ma, keď som to nečakala, boli ku mne úprimní a otvorení. Mnohí bieli ľudia sa domnievajú, že u Rómov existujú len dve prírodné sily: sebazáchova a zachovanie vlastnej rasy. Pre nepravdivé priority ich stotožňujú s človekom s nižšou intelektuálnou úrovňou. Cigáni sú si vedomí predsudkov voči nim. Na to poznáme jedno výstižné príslovie: „Keby sa sedliak naučil od Róma niečo dobré, tak by sa Róm nenaučil toľko zlého od sedliaka.“ Po rómsky: „Te gadzso kamlahasz te szikhlól le romeszkeró lacsho, rom na szikhlilahasz ajci le gadzseshkeró nalacsho.“ Čiže Cigáň v tom prípade len rešpektuje názor iného, prijíma radu, alebo pomoc, ak ten dotyčný už niečo pred nimi dokázal, buď svojou osobnosťou, prioritami, alebo identitou. Keby takýto človek ich oklamal, našli by spôsob odplaty. Toto by sa pónímalo ako pomsta, ale bola by to zaslužená pomsta.

Komunikácia je veľmi dôležitá. Podmienkou úspešnej práce s deťmi je komunikovať jasne, zodpovedajúco ich schopnostiam. My podávame informácie aj keď počúvame. Deti vnímajú vtedy tvár a oči. Čím menej rozprávame, tým ťažšie je nás pochopiť. Treba im dať možnosť hovoriť, len tak im môžeme rozumieť a to je príležitosť poznať aj seba samého.

Najväčšie pokroky dosiahne dieťa v tom, čo mu Boh nadelil ako nadanie. V rómskych spoločenských sa na rozhodnutiach zúčastňuje aj dieťa a môže povedať svoj názor. Nikto sa nemusí rozhodovať sám, oni nie sú individualisti. Muž je hlava rodiny, a žena má úlohu vykonávača. Každé dieťa má svoje povinnosti v rámci rodiny, ale najprv musí na to dozrieť. Že čo na to hovorí svet naokolo, to nie je podstatné. Avšak dospievajúce dievča už nemôže chodiť nikde samé. Nevesta musí vyhovieť svokre, a pridelená práca musí byť urobená. Žena má za úlohu dodržať tradície a odovzdávať ich. Pre učiteľa je podstatnou úlohou aspoň poznať hore uvedené fakty.

V obciach, kde je obyvateľstvo zmiešané, možno pozorovať asimiláciu aj boj kultúr. Tam je nutné riešiť niečo iné. Avšak momentálne hovoríme o najproblematickejších regiónoch, o integrácii, o ťažkostiach s učením, na riešenie ktorých treba uskutočniť a pochopiť všetko vyššie spomenuté.

II: MAMA – DIEŤA – INŠTITÚCIE

5. Pôrodný plán – napísať ho, či nie?

Veress Anita, pôrodná poradkyňa

Najprv si vyjasníme, čo znamená pojem pôrodný plán. Píše si ho tehotná žena, ako súhrn svojich želaní a predstáv, ktoré by si podľa možnosti želala dodržať počas pôrodu a ohľadom starostlivosti o novorodenca. Toto všetko znie pekne. Ale kedy si ho napísať? Najvhodnejší čas na to je medzi 34. - 36. týždňom tehotenstva, kedy už je jasný spôsob pôrodu a zhruba si sije istá, že čo chceš.

Samozrejme aj v našich končinách poznáme pôrodný plán. Počas mojej práce v nemocnici som mala to šťastie stretnúť pacientky s takýmto súpisom predstáv. Bola som veľmi nadšená, že sa pokúsime niečo robiť v súlade s predstavami budúcich mamičiek. Ale ako čerstvá pôrodná asistentka som bola k tomu málo. Všetko záležalo od lekárov, a teda aj od režimu pôrodnice. Avšak rodičkám som sa vždy snažila byť aj psychickou oporou, nie len tou sestričkou, ktorá podáva to, čo im lekár alebo lekárka naordinoval/-a. Som toho názoru, že úroveň spolupráci medzi rodičkou a personálom závisí aj od prostredia, v ktorom sa tehotná ocitne. Pôrodný plán je podľa môjho názoru dobrý spôsob ako môže mamička prehľadne a v najmä v pokoji a v predstihu zaznamenať svoju predstavu. Budúca mamička by mala byť rovným partnerom lekárskeho personálu pri pôrode.

Čo má vlastne obsahovať pôrodný plán?

Všeobecné údaje. Tu môžeš vymenovať základné informácie o sebe, postupy, ktorým dávaš prednosť. Ďalej ako si predstavuješ starostlivosť o teba, pred čím máš rešpekt a čoho sa vyslovene bojíš.

Sprevádzajúca osoba. Či si počas prvej doby pôrodnej, ale aj pri pôrode, želaš prítomnosť tebou vybranej sprevádzajúcej osoby. Tiež môžeš určiť, že si proti tomu, aby tvoj pôrod sledovali aj iní členovia personálu, ako sanitárky a sanitári, alebo medicí a medičky.

Podávanie informácií. Napíš, že je pre teba dôležité, aby si o všetkom (vyšetrenia a ich výsledok, rôzne medicínske úkony) čo sa deje okolo tvojho pôrodu, bola vopred informovaná, aby ste s partnerom mali dostatok času rozhodnúť sa (samozrejme po dôkladnej edukácii), a aby sa nerozhodli bez teba.

Prvá doba pôrodná. Tu máš priestor predostrieť tvoje predstavy o priebehu konkrétnych situácií, ako indukcia pôrodu, v prípade potermínového tehotenstva mať príležitosť konzultovať so svojim lekárom, lekárkou o alternatívnych možnostiach vyvolania pôrodnej činnosti, vo vzdychárni si želaš voľný pohyb v záujme lepšieho postupu pôrodu, či si vyberieš alternatívne metódy tlmenia bolesti, v prípade intenzívnejšieho sledovania srdcových frekvencií u plodu podľa možnosti to redukovať na minimum, či si želaš piť tekutiny aspoň po dúškoch, či súhlasíš s krokmi, ako klyzma (klystír), holenie ohanbia a podobne.

Samotný pôrod. V tomto bode máš možnosť objasniť detaily, ako poloha pri pôrode (polosediacia poloha, sediaca poloha na pôrodnej stoličke, klačmo), či by si chcela tlačiť podľa inštrukcie lekára, lekárky a pôrodnej asistentky, alebo inštinktívne. Ďalej môžeš spresniť odber pupočníkovej krvi (treba mať vopred zmluvu s danou inštitúciou) či súhlasíš s epiziotómiou (nástrih), alebo sa jej chceš vyhnúť. Môžeš aj uviesť, či si želaš byť s bábätkom v kontakte koža na kožu (skin to skin) hneď po pôrode, či odmietaš aktívne vedenie druhej doby pôrodnej (oxytocín do žily na posilnenie kontrakcií), pôrod môže odvádzať len skúsený pôrodník, pôrodníčka, či dáš možnosť pôrodnej asistentke, alebo sekundárnemu lekárovi, lekárke.

Starostlivosť o novorodenca. Si rozhodnutá plne dojiť svoje dieťa, a aby bez tvojho vedomia nepodnikli žiadne opatrenia a kroky, čo by mohlo sťažiť úspešnému začatiu dojčenia.

Po tom, ako si už všetko pekne napísala, nezabudni to predebatovať prediskutovať aj so svojim pôrodníkom, pôrodníčkou, po prípade aj kompetentnými ľuďmi pôrodnice. V záujme ľahšej spolupráce už vopred zisti, aké sú možnosti v nemocniciach v tvojom okolí, a vyber si tú, ktorá najviac zodpovedá tvojím predstavám.

Aby som teda aj odpovedala na otázku písať, či nie: To ani z ďaleka nie je také ľahké. Avšak niekedy len takýmto spôsobom sa dá vybojovať to, čo je od prírody dané a prirodzené. Ešte jedna dôležitá informácia, ktorú je potrebné si uvedomiť: ak sa zdravotný stav matky alebo dieťaťa zhorší, body pôrodného plánu nemusia byť akceptovateľné a ani realizovateľné.

6. *Nepokojné dieťa*

Réka Hlaváčsek, pohybová terapeutka

Počas mojej práce sa často stretávam s mamičkami, ktorých dieťa je neustále nepokojné, hoci už všetko možné vyskúšali. Mamičky sa obviňujú, že asi ony robia niečo zle. Pozrime sa na problematiku z iného hľadiska. Na čo vôbec nemyslíme? Čo je za neustálym nepokojom dieťaťa?

Hneď na začiatku treba vylúčiť viac príčin, ako napr. tráviace ťažkosti, psychická nepohoda - prítomnosť cudzej osoby, alebo zmena prostredia, a iné nové podnety, na ktoré by dieťa mohlo reagovať citlivo. Keď aj po vylúčení hore uvedených možností problém stále trvá, tak je potrebné sa do problematiky viac zahĺbiť. Vtedy sa dostáva do popredia jedna nová téma v tejto oblasti: Nezrelá nervová sústava.

Ľudská povaha a s ňou vývoj našej nervovej sústavy je postavená vytvorená nádhorne. Nervová sústava signalizuje počas vývoja tela rôzne prekážky, malé odchýlky, ktoré by nám mali zvýšiť pozornosť v tomto prípade. V nervovom systéme postupy dozretia sú sčasti zakódované a sčasti sa spúšťajú ako reakcie na vonkajšie podnety. Dozretie znamená, že dieťa z hľadiska motorického, psycho-kognitívneho a sociálneho vývoja podáva rovnaké výkony, ktoré zodpovedajú jeho veku a výkonom jeho rovesníkov. Pri odlišnom vývoji (spomalené, oneskorené, stagnujúce) môže byť dôvodom odlišná štruktúra nervovej sústavy a odchýlky v nadväzovaní vzťahov. To nám napovedá, že nervová sústava je ešte nedozretá. Počas vývoja nervovej sústavy sa dajú u novorodenca už všimnúť prejavy, ktoré poukazujú na ťažkosti spracovávanía podnetov rôznych oblastí.

Na aké prejavy treba dať pozor?

- bezdôvodný plač
- nepokoj
- ťažkosti so spaním
- precitlivenosť
- chýbajúca spolupráca
- citlivá reakcia na hlasitý zvuk
- citlivosť na oblečenie, rôzne chute, pach, materiál, napr. novorodencovi vadí vysačka oblečenia
- citlivosť na prudké pohyby

- citlivosť na rôzne podnety - nepokoj počas hojdania, pocit strachu
- problémy s koordináciou
- pre dieťa je problém funkčné použitie hračky
- dieťa nemá potrebu vyskúšať novú hračku
- problémy s pozornosťou

Nezrelá nervová sústava môže spôsobiť aj ťažšie prispôbovanie sa dieťaťa prostrediu, čo často môže uľahčiť len stav podobajúci sa pobytu v maternici: fyzická blízkosť, a stav: „nech je mama stále len pri mne“.

Ako sa to môže prejavíť v neskoršom období života?

Vyplývajúci z týchto problémov má dieťa väčší strach vyskúšať nové veci, lebo nie vždy je si vedomé reakcií svojho tela. Pri náhlych životných udalostiach je menej flexibilné. V škole sa vyskytujú ťažkosti s pozornosťou, učením a prispôbením sa. Bohužiaľ tento problém sám od seba nezmizne a ani z toho dieťa nevyrastie, ako počúvame aj od odborníkov.

Ako môžeme pomôcť?

- umožnime dieťaťu spoznať čo najviac chutí, vôní, zvukov, materiálov
- používajme hračky vplyvajúce na vývoj nervovej sústavy: hojdanie, točenie a kotúľanie
- vytvorme denný režim
- vývoj pohybu napomáha zrelosti nervovej sústavy.

Prvé a najdôležitejšie čo môžeme urobiť je nepodceňiť skoré prejavy. Poradíme sa s odborníkom, ktorý je schopný posúdiť stav, úroveň vývoja a zrelosti nervovej sústavy u dieťaťa a vie zaznamenať odchýlky vo vývoji, preskúma ich príčinu, a pomôže vybrať vhodný spôsob terapie. Nezrelosť nervovej sústavy ovplyvňuje naše schopnosti, čo v budúcnosti môže vyvolať viac problémov v našom neskoršom živote. Nebojte sa pýtať!

7. Nový Kolumbus. Ako dieťa objavuje svet.

Marianna Gálffy Hodosy, lekárka, speváčka

Každé dieťa je veľkým objavovateľom. Sleduje ľudí, predmety, udalosti, vykladá obsah obuvníka, kuchynskej skrine, hračky rozloží na kúsky (alebo všetko, čo má akurát pri ruke), všetko ochutná, chytí a jeho zvedavosť je priam nenásytná.

Tak kde sa to všetko stratí, ten veľký záujem? Prečo sa stanú deti demotivovanými, závislými od počítača, slabými žiakmi, žiačkami, „zlými“? Ozaj, čo sa za tým posledným výrazom skrýva?

Ako matka malého dieťaťa počúvam okolie počas kočíkovania, na ihrisku, alebo počas návštev. Nepáči sa mi, keď učiteľka v škôlke plačúcemu dieťaťu po rozlúčke s rodičom povie: „Neplač, lebo tatinko pre teba nepríde!“ Alebo keď pedagógovia medzi sebou hovoria: „Rodičia malého Štefanka sú príliš liberálni, stále mu len vysvetľujú, čoho následkom je, že chlapec sa stále pýta aj nás, miesto toho, aby bol ticho a pracoval, ako ostatní.“ Keď pre rodiča sa dieťa správa dobre len vtedy, keď sedí pekne potichu, oblečenie má čisté, a podľa možnosti v televízii sleduje nejaký vzdelávací program. A to zlé dieťa pobehuje, padne, skáče do každej kaluže, rozmontuje autíčko (však chce vedieť, čo je v ňom), po prípade kladie otázky.

Ľudia, už si všimnime: to sme my rodičia, ktorí zničíme túžbu detí spoznať svet, tak ako to robili naši rodičia kedysi. A to tým, že ich stále napomíname, majú dodržiavať rôzne príkazy, majú byť disciplinovaní, že ich ignorujeme a nedôverujeme im. Nečudo potom, keď dieťa pomaly stráca svoje prirodzené nadšenie, zvedavosť, uzavrie sa do seba, čiže sa prispôsobuje očakávaniam. Nie som proti vymedzeniam hraníc a vytváraniu pravidiel. Pravidlá sú potrebné aj vo vzťahu dieťa – dospelý, ale fungujú len vtedy, ak ich dodržiavajú obe strany. Vzájomný rešpekt, ako následok tohto procesu, skôr alebo neskôr určite príde.

Bola by som na seba veľmi hrdá, keby som tieto myšlienky napísala ako prvá, ale žili už predtým mnou múdrejší ľudia, ktorí na to prišli. Jedna z nich sa narodila ako Maria Montessori v talianskej obci Chiaravalle v roku 1870. Už ako mladá prejavila veľký záujem o prírodovedu, preto ju rodičia najprv zapísali do technickej odbornej školy, potom na technickú univerzitu. Vďaka jej vytrvalosti a cieľavedomosti ako prvá žena v Taliansku sa dostala na lekársku univerzitu, kde potom ako 25-ročná úspešne doštudovala. Začala sa venovať pedagogii, totiž podľa výsledkov iných vedcov dospela k názoru, že psychicky postihnuté deti sa vhodnou pedagogickou metódou dajú liečiť, ba môžu dobehnúť svojich rovesníkov. Svoju metódu neskôr vyskúšala aj na zdravých deťoch, aj s nimi dosiahla významné úspechy. Založila alternatívne školy, detské domy, nastávajúcich pedagógov školila na talianskych a medzinárodných kurzoch, až do jej smrti v roku 1952.

Výchovné disciplíny Marie Montessori sa vytvorili na základe poznatkov vedeckej pedagogiky a medicíny, kladú dôraz na vývoj dieťaťa. Podľa nej dieťa v každom veku je učiteľné v niečom inom a využívajúc tieto citlivé obdobia sa dá získať veľké množstvo poznatkov. Vďačíme jej za poznanie, že nie deti sa musia prispôbiť školskému prostrediu, ale práve zariadenie musí byť také, aby v ňom

dieťa mohlo bezpečne fungovať – začínajúc od stoličiek, lavičiek, nízko ležiacich poličiek až po pomôcky určené pre deti. Podstatou metódy je – v bezpečnom a motivovanom prostredí – nechať dieťaťa, aby samé objavovalo svet, hravo sa učilo s používaním všetkých zmyslov a možnosťou opraviť seba samého. V tomto ponúkajú pomoc pomôcky Montessori. Ďalej základnou disciplínou je namiesto morálnej výchovy zabezpečiť zažívanie životných situácií, totiž vnútorné normy dieťaťa sa vytvárajú počas získavania a spracovania skúseností, vykryštalizuje sa v nich pojem dobra a zla a nakoniec si vytvorí vlastný rebríček hodnôt, s ktorým sa vedie stotožniť a ktorého sa dobrovoľne budú držať. V tomto prípade učiteľia len nasmerujú deti – ich hlavnou úlohou je sledovať a viesť ich, poradiť im, jemne korigovať a vytvoriť motivujúce prostredie.

Vyplyvajú z toho všetkého v inštitútoch Montessori k bežným dňom patrí aj práca v záhrade, remeslá a varenie či pečenie. Je pre ne charakteristické založenie zmiešaných skupín, v ktorých sa malé deti môžu učiť od veľkých, ktoré počas vysvetlenia si zosilnia vlastné vedomosti a zlepšujú sa aj v komunikácii. Deti sa naučia spolupracovať, ceniť seba samého a ceniť sa navzájom. Na hodinách mávajú aj cvičenia využívajúce ticho, ktoré pomáha upokojiť vzrušený nervový systém a prehľbiť sa v danej úlohe (napr. potichu bez zvuku dávať z rúk do rúk jeden zvon, alebo premiestnenie rôznych predmetov bez zvuku).

Cieľom koncepcie je, aby sa deti stali emocionálne zrelými, tolerantnými, správne rozmyšľajúcimi, kreatívnymi a nezávislými dospelými, ktorí sú schopní nájsť sa vo svete a realizovať sa. Nechajme teda naše deti objavovať!

8. Umenie vzťahu alebo o terapii hrou

Silvia Érseková, detská psychologička, terapeutka hrou

Pozorovali ste už vaše deti niekedy pri hre? S akou radosťou sa do nej púšťajú, ako sa ponoria do sveta fantázie?

Hráte sa aj spolu? Mávate vtedy pocit, ako keby ten váš vzťah bol iný, že vás hra spája a otvára aj témy, o ktorých sa bežne ne bavíte, alebo sa navzájom dozviete niečo, čo ste nevedeli?

Hra sa definuje ako spontánna a hlavná činnosť detstva, ktorá prináša uspokojenie a pozitívne pocity. Má však významnú úlohu aj v živote dospelých. F. Schiller povedal, že **“človek je dokonale ľudský, len keď sa hrá”**.

V živote detí hra má ešte dôležitejšie postavenie. Deti cez hru sa oboznamujú so všetkým, čo ich obklopuje: ľudia, veci, udalosti, prírodné javy, spoločenské pravidlá a pod. Rozvíja ich po intelektuálnej, emocionálnej, sociálnej aj telesnej stránke. Cez hru komunikujú svoje pocity, potreby a vnímanie sveta.

Dokonca už v 18. storočí J. J. Rousseau francúzsky filozof písal o dôležitosti detskej hry a pozoroval svoje deti práve pri hre, aby ich dokázal lepšie pochopiť. Od tej doby sme prešli veľkú cestu, a terapia hrou sa vyformovala a zaradila medzi bežné metódy v detskej psychológii a psychoterapii. Má rôzne formy. Podstatou každej je však vytvoriť s dieťaťom hlboký, láskyplný a rešpektujúci vzťah, ktorý mu pomáha rásť. Cez hru dokáže terapeut lepšie porozumieť dieťaťu.

Terapia hrou väčšinou prebieha v špeciálne zariadenej miestnosti, do ktorej sa starostlivo vybrali hračky, ktoré určujú a podporujú to, akým spôsobom a v akej intenzite sa bude dieťa hrať, alebo komunikovať s terapeutom. Určite ste už počuli o tom, že niektoré hračky napríklad podporujú kreativitu, iné vyjadrenie hnevu alebo starostlivosti.

Prečo práve hra?

Ak my dospelí sa trápime, tak sa vyrovnávame. Ak deti majú ťažkosti, tak ich slovami sa stávajú práve hračky a hra. Nič nie je tak prirodzene blízke deťom ako práve hra. Túto skutočnosť najvýstižnejšie vyjadrujú slová popredného hroveho terapeuta Garry L. Landretha: „**Vtáky lietajú, ryby plávajú a deti sa hrajú**”.

Malé deti vývinovo ešte nemajú takú širokú slovnú zásobu, aby vedeli presne pomenovať svoje pocity a popísať situácie, ktoré ich trápia a nemôžu mať skúsenosti s rôznymi emóciami a situáciami, keďže drvivú väčšinu zažívajú po prvýkrát: frustrácia, pocit odmietania, smútok zo straty blízkej osoby a pod.

Ako terapia hrou funguje?

Úlohou terapeuta je vytvoriť prostredie a vzťah, v ktorom sa dieťa cíti natoľko bezpečne a má v terapeutovi takú dôveru, že postupne dokáže odhaliť svoje zranené ja a vďaka tomuto istému vzťahu rozvinie svoju osobnosť. Niektoré deti zažívajú bezpodmienečné prijatie a rešpektovanie svojej osoby len v tomto terapeutickom vzťahu. Terapeut venuje celú svoju pozornosť dieťaťu, vníma ho, počúva ho a reaguje na neho. Pomáha mu vyjadriť a akceptovať pocity, posilňuje jeho kompetenciu a sebavedomie, zadáva terapeutické hranice, prijíma ho so všetkými slabosťami a nedokonalosťami. Učí dieťa rozumieť sebe, prijímať svoje pocity a seba takého aký je, a tým mu pomáha osobnostne rásť.

Kedy je terapia hrou vhodná?

Terapia hrou je nápomocnou pre všetky deti pri širokej škále ťažkostí (od emociálnej nevyrovnanosti, po úzkosť až agresivitu, cez psychosomatické ťažkosti a adaptačné problémy). Posilňuje dieťa a naštartuje jeho samoliečiaci proces aj v náročných životných situáciách (smrť blízkej osoby, vážne ochorenia, rozvod rodičov, šikana v škole). Odporúča sa v prípadoch, kedy rodič vníma, že s jeho dieťaťom sa niečo deje, a on mu sám nevie pomôcť. Niekedy sa rodičia obracajú na terapeuta, lebo vedia, že na dieťa čaká náročné obdobie (ťahovanie sa do zahraničia, rozvod) a chcú mu pomôcť, aby čo najjednoduchšie sa vyrovnal s touto situáciou.

Deti samé dobre vedia, čo potrebujú a čo im pomáha. Úlohou nás dospelých je vytvoriť taký vzťah s dieťaťom, aby s dôverou a ochotou mohlo realizovať to, čo ho lieči.

Každé dieťa chce byť milované a akceptované aj so svojimi slabosťami. Len tak ich dokáže obrátiť na svoje prednosti a stať sa silnejším, schopnejším a dokáže vytvoriť pozitívny sebaobraz. Rodičia môžu byť pri tom. Či sa už rozhodnú pre terapiu hrou a sami sa otvoria novým poznatkom a zručnostiam na konzultáciách. Práve počas rozhovorov s terapeutom začínajú celistvejšie vnímať a lepšie chápať svoje dieťa a tým dokážu na neho efektívnejšie reagovať. Postupne k svojmu dieťaťu pristupujú s väčšou trpezlivosťou, akceptáciou a porozumením. Rodič sa môže zúčastniť aj filiálnej terapie (kedy pod vedením terapeuta sám sa učí priamo vytvárať liečivý vzťah so svojím dieťaťom počas polhodínok v domácom prostredí).

Každému rodičovi zdôrazním, aké úžasné stvorenie doma majú a práve terapia hrou a filiálna terapia im pomáhajú v tom, aby ho videli aj oni.

9. Terapia rozprávkou

Kantner Ľuva, rozprávková psychologička

Už tretí rok sa zaoberám rozprávkovou terapiou. Druhú úroveň odbornej prípravy, ktorú zorganizovala Nadácia pre duševné zdravie v Budapešti som dokončila v tomto roku. Výskumnú terapiu a terapeutickú metódu lovca pokladov, ktorú používam, pochádza z dielne Dr. Márie Antalfai. Pracujem s deťmi v materských škôlkach a v terapeutických krúžkoch v školách. Podstata metódy spočíva v tom, že deti sa učia o základných emóciách prostredníctvom príbehov, naučia sa, ako môžu byť vyjadrené a správne vnímané pocity. Hovoríme o každodenných veciach, radošti, zármutku, strachu. Robíme to tak vždy v súvislosti s danou rozprávkou

a s príbehom. Aktivita začína vždy nalaďovaním sa, aby deti cítili, aké je to stať sa členom komunity a ako by sa mali správať v komunite. Hry sú navrhnuté tak, aby rozvíjali svet fantázie a prispeli tak k rozprávaniu príbehu. Príbeh sa vždy hovorí slovom, takže nejde o čítanie, ale o predstavenie, prednesenie a prezentáciu príbehu. Deti majú v tejto oblasti aktívnu úlohu, pretože môžu viesť príbeh prostredníctvom otázok. Práca zahŕňa spracovanie príbehu vo forme spracovania diela. Proces vytvárania je mnohostranný, použitím rôznych tvorivých techník sa dajú vyjadriť emócie, ktoré príbeh vyvoláva v deťoch. Rolové hry, rozprávanie dostáva veľkú úlohu v procese. Hráme hry, ktoré stimulujú emócie a učia deti spolupracovať v skupine. Rozprávková terapia pomáha pri obavách, spracovávaní pocitov úzkosti, k zvýšeniu sebavedomia, k rozvoju predstavivosti, rozvíja slovnú zásobu a emócie, obohacuje rodiča o čítanie so svojím dieťaťom.

S výrazom rozprávková terapia – som sa prvýkrát stretla v kníhkupectve, keď som objavila knihu od Ildikó Boldizsár. Chcela som prečítať si knihu a ako zvedavý človek som začala prehliadať možnosti a vtedy som našla rozprávkový kurz v okolí. Musela som dospieť k záveru, že rozprávková terapia bola vážna práca sebaopoznávania. Spomienky apríbehy, doteraz zabudnuté alebo potlačené ožili v povedomí. Pracovala som s deťmi. Maľovala a kreslila som s nimi, aj modelovala z hliny. Toto je pre mňa veľké slovo, pretože nemám umelecký talent. Ale to ani nie je nutné pri týchto stretnutiach. Zdá sa, že ceruzka sama kreslila, moja myseľ to nasmerovala. Po dokončení výtvarného diela príde vždy oslobodzujúci pocit. V skutočnosti je to základná potreba týchto terapeutických stretnutí. Spolu so školenými kvalifikovanými odborníkmi vždy hovoríme o stvorení čohosi nového, pocitu príjemnej úľavy po terapii, ktorá sa končí záverom rozprávkového zasadnutia so spoločným rituálom. Človek je vnímajúca bytosť, plná radosti, smútku, , niekedy so závišťou a niekedy nepokojný. Často nedokážem vysvetliť tieto diania ani sebe.

S rozprávkami nemôžeme nikomu ublížiť, ale dá sa naraziť na príbehy s fiktívnymi udalosťami, tam je potrebné byť opatrnejší vo výklade. Som bola opatrnejšia. Pre malé deti by som vždy čítala príbehy, kde samotné postavy sú deti alebo malé bytosti. V takýchto príbehoch sa môžu lepšie žiť. Myslím napríklad na príbeh Palculienky alebo Janka Hraška. Rytmy, rímy a porekadlá, ako aj piesne a tance sú tiež veľmi užitočné. Snažte sa rozprávku zahrať, ukazovať im dej a pozerajte sa pritom na reakcie dieťaťa. Príbeh je rovnaký. Po prečítaní príbehu malému dieťaťu počúvajte jeho postoj k príbehu. K sa vám páčil s ten príbeh, opýtajte sa dieťa aj viackrát. Čím viac príbehov dieťa počuje, tým viac sa jeho emocionálny svet rozvinie. Musím však zdôrazniť, že všetko musí byť vysvetlené dieťaťu. S vlastnými slovami sa snaží sa snažiť vrátiť podstatu rozprávky a vtedy sa práve najviac odporúčajú sledovať emocionálne reakcie, čo robí radosť, a čo vyvoláva v ňom strach. Dôležitosť

načúvania spočíva v snažení sa pochopiť všetko s dieťaťom pomocou slov alebo obrázkov. K životu patria aj smutné veci, ale vždy je nutné sa snažiť obklopiť deti s pozitívnymi vecami a príbehmi. Keď príde pocit strachu silné objatie pomôže oveľa viac ako upokojujúce slová. Pre tieto malé deti je veľmi dôležitý pocit istoty. Odporúča sa aj snaha nakresliť tieto pocity. Či už ide o postavy z príbehu alebo len malý motív príbehu vizualizácia je veľmi dobrá. Počas mojej terapeutickej práce s deťmi som objavila oslobodzujúcu silu tvorby a kreslenia. Je to v poriadku, ak kresba nie je pravidelná, vyzerá to ako čarbanie, deti majú slobodu tvorby taktiež ich príjemne uvoľňujú tieto aktivity. Hrajú sa s farbami a tvarmi. Pri tejto zábave sa vyvíja jemná motorika a malé dieťa má možnosť experimentovať a oboznámiť sa s farbami a s papierom. Nezabudnime pritom: "Najväčším cieľom je však vzdelávať šťastné a vyvážené deti."

Ľudstvo je povinné dať deťom to najlepšie.

(Dohovor o právach dieťaťa, OSN)

Zhrnutie práv z Dohovoru o právach dieťaťa

Deti majú právo:

1. byť so svojou rodinou, alebo s ľuďmi, ktorí sa o ne najlepšie postarajú;
2. na dostatok jedla a pitnej vody;
3. na adekvátny životný štandard;
4. na zdravotnú starostlivosť;
5. handicapované deti majú právo na zvláštnu starostlivosť a vzdelávanie;
6. hrať sa;
7. na bezplatné vzdelávanie;
8. byť v bezpečí a aby sa im neublížovalo;
9. deti nesmú byť využívané ako lacná pracovná sila alebo ako vojaci;

10. deťom musí byť dovolené hovoriť ich vlastným jazykom a vyznávať ich vlastné náboženstvo a kultúru;

11. vyjadriť svoje názory a stretávať sa, aby svoje názory vyjadrili.